

Μ Ε Τ Α Φ Υ Σ Ι Κ Η Σ .

Μ Ε Ρ Ο Σ Π Ρ Ω Τ Ο Ν .

Καθαρὰ Μεταφυσική, ἢ Ὀντολογία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Περὶ Γνώσεως ἐν γένει.

Ζ΄.

Η΄ Ὀντολογία εἶναι φιλοσοφικὴ θεωρία τῶν γνωστικῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων. Θέλομεν δὲ ἐξετάσειν εἰς μὲν τὸ παρὸν Κεφάλαιον ἐν γένει πᾶσαν γνῶσιν· εἰς δὲ τὰ ἐφεξῆς, κατ' ἰδίαν τὰς γνῶσεις τὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν Αἴσθησιν, καὶ τὰς γνῶσεις τὰς ἀναφερομένας εἰς πᾶσαν μίαν ἀπὸ τὰς κρείττους δυνάμεις.

Η΄. Ἡ Ὀντολογία στηρίζεται εἰς τὴν πρότασιν, Γινώσκω, ἥτις ὡς ἔργον τῆς καθαρῆς συνειδήσεως εἶναι ἀμέσως βεβαία. Ταύτην προτάττομεν ὡς πρώτην ὑλικὴν ἀρχὴν τῆς Μεταφυσικῆς διὰ νὰ ἀνερευνησῶμεν βαθύτερα τὴν σημασίαν της.

Θ΄. Γινώσκω θέλει νὰ εἶπῃ προσέχω τὴν ἀντικληπτικὴν μου δύναμιν εἰς πρᾶγμα θεδομένον, τὸ ὁποῖον ὀνομάζω ἀντικείμενον γνῶσεως. Τὸ ἀντικείμενον τοῦτο συνάπτω ὡς πρᾶγμα μὲ τὸ εἰς τὴν γνωστικὴν μου δύναμιν ἐννόημα. Εἰς

πάντα λοιπὸν γινώσκιν, εἴαν εἶναι τῷ ὄντι γινώσκῃ; προὔποθέτω πάντοτε τὸ πραγματικὸν τοῦ γνωσκομένου.

Γ'. Ἡ δὲ βεβαιότης ταύτης τῆς ὑποθέσεως δὲν ἀποδεικνύεται διὰ γενικωτέρας ἀρχῆς, ἀλλὰ περιέχεται εἰς τὴν ἀρχικὴν τοῦ εἶναι καὶ τοῦ εἶδέναι σύνθεσιν, ἥτις εἶναι τὸ ἀπolutου ὄριον τοῦ φιλοσοφεῖν, καὶ διὰ τοῦτο εἶναι ἀνεξήγητος καὶ ἀκατανόητος (Κρ. ΜΒ').

ΙΑ'. Διὰ ταύτην τὴν σύνθεσιν ἡ πρότασις Γινώσκω (Β.) εἶναι ἐπίτης βεβαία μετὰ τὴν Ὑπάρχει πράγμα, μετὰ τὸ ὁποῖον ἀντιστοιχοῦν αἱ ἐννοιαίμου, καὶ τὸ ὁποῖον γινώσκω διὰ τῶν ἐννοιῶν μου τούτων. Εἶναι λοιπὸν ἡ ἐννοια τοῦ πραγματικοῦ (τοῦ εἶναι ἐν γένει) ἡ ὡς βᾶσις ὑποκειμένη ἀρχικὴ ἐννοια πάσης γνώσεως· καὶ εἶναι ἀποδεκτὴ εἰς πάντα, ὅστις ἔχει τὸν νοῦν ὑγιαίνοντα. Κυρίως λοιπὸν ἡ πρότασις Γινώσκω περιέχεται εἰς τὰς, Ὑπάρχω, καὶ Ὑπάρχουσιν ἄλλα πράγματα ἐκτὸς ἐμοῦ, τῶν ὁποίων προεδιδάχθημεν ἤδη τὴν βεβαιότητα (Κρ. ΜΔ').

Σημείωσις. Ἐάν τις ἀγαπᾷ νὰ μὴ δεχθῆ ὡς βεβαίαν ταύτην τὴν πρότασιν, κἀνεὶς βεβαία εἰς τὸν κόσμον δὲν θέλει δυνηθῆν νὰ τὸν ἀναγκάσῃ δι' ἀποδείξεως νὰ τὴν πιστεύσῃ. Πρέπει ὅμως νὰ ἐνθυμηθῆ ὁ Πυρρῶνικὸς οὔτος, ὅτι θέλει εἶσθαι ἀσύμφωνος αὐτὸς θεωρῶν πρὸς ἑαυτὸν πράττοντα· καὶ ὅτι μετὰ χαρᾶς θέλει ἀποδέχεσθαι εἰς τὰς πράξεις του, ὅσα ἀρνεῖται εἰς τὴν θεωρίαν του. Διὰ νὰ ἀποφύγῃ λοιπὸν ταύτην τὴν ἀσύμφωνίαν, πρέπει νὰ ζῆ ἀληθῶς, καθῶς δεηγοῦνται ἀπειθῶνως περὶ τοῦ Πυρρῶνος· «Ἀχέλουδος δὲ ἦν καὶ τῷ βίῳ, μηδὲν ἐκτρέπομενος μηδὲ φυλαττόμενος· ἅπαντα ὑφιστάμενος, ἀμάξας, εἰ τύχοι, καὶ κρημνοὺς, καὶ κίνας καὶ ὅσα τοιαῦτα· πώζεσθαι μίντοι, φασίν, ὑπὸ τῶν γνωρίμων παρακολουθοῦντων» (Διογ. Λαέρ. Θ'. 61).

ΙΒ'. Ἐπειδὴ τὸ ἀντικείμενον γίνεται γνωστὸν εἰς τὸ ὑποκείμενον διὰ τῶν εἰς αὐτὸ ἀντιστοιχοῦσῶν ἐννοιῶν (Ἄνωτ.). διὰ τοῦτο πάντα γνώσις πρέπει νὰ ἐκληφθῆ ὡς κοινὸν γινώ-

μενον ὑπὸ δύο ποιητῶν, ἀμοιβαίαν πρὸς ἀλλήλους ἐχόντων σχέσιν, ἤγουν τοῦ ὑποκειμένου τῆς γνώσεως καὶ τοῦ ἀντικειμένου· ὥστ' εἶναι τῶν ἀδυνάτων ἢ ἀποτελεσθῆ γνώσις, ἐὰν ἐλλείψῃ τὸ ἓν ἐκ τῶν δύο.

ΙΓ'. Εἰς τὸ γνωστέον τοῦτο, τὸ μὲν ὑποκείμενον δίδει τὸ εἶδος τῆς γνώσεως· τὸ δὲ ἀντικείμενον, τὴν ὕλην· διὰ δὲ τῆς ἀνωτέρω εἰρημένης σχέσεως, ὅ,τι ἀνήκει εἰς τὸ ἀντικείμενον προσλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ ὑποκειμένου κατὰ τὸν ἴδιον αὐτοῦ τρόπον τοῦ προσλαμβάνειν, καὶ πάλιν ἀποδίδεται εἰς τὸ ἀντικείμενον· ἐπομένως γίνονται εἰς τὸ ὑποκείμενον προσδιορισμοὶ τινές, ἤγουν ἔννοιαι, διὰ τῶν ὁποίων μανθάνει τοὺς εἰς τὸ ἀντικείμενον προσανήκοντας προσδιορισμοὺς, καὶ δύναται νὰ τοὺς κατηγορήσῃ κατ' αὐτοῦ. Τὸ δὲ πραγματικόν, τὸ ὁποῖον ὑποστρέφεται ὡς βᾶσις ὅλων τούτων τῶν προσδιορισμῶν, εἶναι ἡ πρώτη Κατηγορία, ἐνῶ οὔτοι εἶναι δευτερεύουσαι.

Σημείωσις. Ἡ κατηγορία ἐκλαμβάνεται κ' εἶδῶ, καθὼς καὶ εἰς τὴν Λογικὴν, ἤγουν ἡ σημαίνουσα χαρακτηρᾶς τινος καὶ γνωρίσματα λεγόμενα κατὰ τῶν ἐννοιῶν, καὶ περιεχόμενα εἰς αὐτὰς κατὰ βᾶθος (Λογ. Ο5). ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Μεταφυσικὴ ἀσχολεῖται εἰς τὴν ἔρευναν τῶν κατηγοριῶν τῶν γνωστικῶν, καὶ ὅχι τῶν ἀπλῶς νοουμένων πραγμάτων· διὰ τοῦτο ἡ κατηγορία εἰς ταύτην τὴν ἐπιστήμην σημαίνει ἐννοίας, αἵτινες ἀποδίδονται ὡς γνωρίσματα εἰς τὰ γνωστικῶν ἀντικείμενα. Ἀλλ' ἀπ' ὅλα ταῦτα τὰ γνωρίσματα πρέπει νὰ προτιτάωμεν τὸ πραγματικόν τοῦ ἀντικειμένου ὡς πρώτην κατηγορίαν· καὶ εἰς πᾶν γνώσεως ἀντικείμενον πρέπει πρὸ πάσης ἄλλης κατηγορίας τρέπονται νὰ λεγόμεν· Σὺ εἶσαι πρᾶγμα. Τὴν δὲ μεταξὺ ἀντικειμένου καὶ ὑποκειμένου σχέσιν, ἐπάνω τῆς ὁποίας στηρίζεται τὸ δυνατόν ἀπάσης γνώσεως, καὶ ἡ ἑποία εἶναι οὐσικῶς διάφορος ἀπ' ὅλας τὰς ἐμπειρικός τῶν πραγμάτων σχέσεις, καὶ προσδιορισμένη ἀρχικῶς καὶ ἐκ τῶν προτέρων, δύναται τις νὰ ὀνομάσῃ Προδιατεταγμένην ἁρμονίαν, μεταφέρων εἰς ἐκείνην ἄλλην σημασίαν τὴν Λεϊβνιττικὴν ταύτην ἔκφραση.

ΙΔ'. Ἐκ τῶν ἤδη εἰρημένων ἐκπηγάζει ἡ πρότασις, Πᾶν ὅ,τι γινώσκεται ἀπὸ τὴν ψυχὴν εἰς ὅποιονδήποτε πρᾶγμα κατὰ τὸν ἴδιον αὐτῆς τοῦ γινώσκειν τρόπον, ἀποδίδεται εἰς αὐτὸ ἀναγκαίως, καὶ κατημορεῖται κατ' αὐτοῦ. Αὐτὴ ἡ πρότασις εἶναι ἡ πρώτη κατ' εἶδος ἀρχὴ τῆς Μεταφυσικῆς, ἢ ὁ πρῶτος τοῦ γινώσκειν νόμος, ὅς τις μετὰ τῆς πρόεκτεθείσης ὑλικῆς ἀρχῆς (Η'.) συναπαρτίζει τὸ σύστημα ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων.

ΙΕ'. Περὶ πραγματικοῦ ἀντικειμένου, ἐνῶ παριστάνεται εἰς τὴν γνώσιν μας, λέγομεν ὅτι φαίνεται. φαίνεται, φέρει εἰπεῖν κομήτης, ἥλιος, σελήνη, βοῦς κτλ. Ἐμπορεῖ λοιπὸν τὸ τῆς γνώσεως ἀντικείμενον νὰ ὀνομασθῆ καὶ Φαινόμενον. Σημαίνεται δὲ διὰ τούτου ὅχι φάσμα ἀνυπάρκτον, ἀλλὰ πρᾶγμα, τὸ ὅποιον φανερόνεται εἰς τὴν γνωστικὴν ἡμῶν δύναμιν.

Σημειώσεις. Καὶ γυναικῶς μὲν περὶ γνώσεως εἶναι ταῦτα ἕκαστα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ γνωστικὴ μας δύναμις ἔμπορεῖ, νὰ θεωρηθῆ ὡς κατωτέρα, ἤγουν αἰσθητικὴ θεωρητικὴ, καὶ ἀνωτέρα, ἤγουν Νοῦς, καὶ ὑπέρτατή, ἤγουν Λόγος θεωρητικὸς (Ἐμπειρ. Ψυχ. ΡΝΣ, Κρ. Φιλ. ΝΔ.). διὰ τοῦτο ἀνάγκη εἶναι νὰ ἐξετάσωμεν τὰς τρεῖς ταύτας γνωστικὰς δυνάμεις πᾶσαν μίαν χωριστὰ εἰς τὰ ἐφεξῆς κεφάλαια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Περὶ τῶν νόμων τῆς κατωτέρας γνωστικῆς δυνάμεως, ἤγουν τῆς Αἰσθήσεως; ὅπου καὶ περὶ Τόπου καὶ Χρόνου.

15.

Ε' ξεύρομεν ὅτι δι' ἐξωτερικῶν προσβολῶν λαμβάνει ἡ ψυ-

χήμας ἐννοίας ἀντικειμένων (Ἐμ. Ψυχ. ΟΘ καὶ ἐφεξῆς. Κρ. ΜΣ'). Αἱ ἐννοιαὶ αὗται, αἵτινες λέγονται καὶ ἀντιλήψεις καὶ ἐποπτεῖαι, ὡς ἐκ τοῦ ὑποκειμένου θεωρούμεναι κυρίως ὀνομάζονται αἰσθητά. Αἰσθησις δὲ εἶναι, ἡ τοῦ ἀνθρώπου δύναμις, διὰ τῆς ὁποίας ἀποκτᾷ ἐννοίας ἀπὸ ἐξωτερικᾶς προσβολᾶς· καὶ ἐπειδὴ αἱ ἐννοιαὶ αὗται πρέφονται ἢ εἰς ἐξωτερικὸν ἢ εἰς ἐσωτερικὸν αἰσθητόν· διὰ τοῦτο ἡ αἰσθησις εἶναι ἢ ἐξωτερικὴ ἢ ἐσωτερικὴ (Ἐμπ. Ψυχ. ΠΑ. Σημ. Κρ. ΝΕ').

ΙΖ'. Διὰ τὸ νὰ συμβῇ εἰς ἡμᾶς αἰσθημα ἀπὸ τὰ ἐκτὸς, ἀπαιτεῖται νὰ δοθῇ τι ἐξωτερικόν, καὶ τοῦτο νὰ τὸ προσλάβῃ ἡ ψυχὴ διὰ τίνος τῶν αἰσθητηρίων· ὁ δὲ τρόπος, κατὰ τὸν ὁποῖον γίνεται τοῦτο, εἶναι προσδιωρισμένος ἐκ τῶν ἀρχικῶν νόμων, διὰ τῶν ὁποίων ἐκτελοῦνται τὰ ἔργα τῆς ψυχῆς κατὰ πᾶν εἶδος ἐνεργείας τῆς· καὶ ὁ μὲν τρόπος οὗτος ἐμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ τὸ εἶδος τοῦ αἰσθηματος· τὴ δὲ ἔξωθεν προσβάλλον, ἡ ὕλη.

ΙΗ'. Εἰς πᾶν αἰσθημα εἶδος καὶ ὕλη τόσον εἶναι σφικτὰ συνδεδεμένα, ὥστ' ἀμοιβαίως διαβαίνοντα δι' ἀλλήλων ἀποτελοῦσιν ἓν ὅλον· οὐδὲ δύνανται ἢ ἀποχωρισθῶσιν ἀπ' ἀλλήλων, εἰμὴ δι' ἀφαιρέσεως (Λογ. ΜΔ'). εἶναι δὲ ἀναγκαῖα ἢ ἀφαιρέσεις αὕτη εὐθὺς ἀποῦ θελήσωμεν νὰ ἐξετάσωμεν τὴν φύσιν τῶν γνωστικῶν μας δυνάμεων· διότι καθὼς δὲν δυνάμεθα νὰ μάθωμεν Πῶς ἐνεργεῖ τὸ ὥρολόγιον, εἴαν δὲν περιεργασθῶμεν τὸ ἐσωτερικόν του εἶδος, χωρίζοντές το ἀπὸ τὴν ὕλην, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ ἐψήρμωσεν ὁ τεχνίτης· οὕτως οὐδὲ Πῶς ἐνεργεῖ ἡ ψυχὴ τὰς γνώσεις τῆς ἐμποροῦμεν νὰ καταλάβωμεν, εἴαν δὲν διακρίνωμεν τὸ εἶδος ἀπὸ τὴν ὕλην τῶν γνώσεων· ἀλλ' ἡ διάκρισις αὕτη δὲν εἶναι τοῦ τυχόντος· εἶναι ἔργον φιλοσο-

φικῆς ἀφαιρέσεως, ὡς εἶπαμεν. Τὸ δὲ ἐκ τῶν προτέρων εὐρίσκεται εἰς τὸ εἶδος, ἐὰν τὸ θεωρήσωμεν διαβατικῶς· διότι ἐμπειρικῶς εἶδος καὶ ὕλη εἶναι ἀχώριστα· διαβατικῶς ὁμως χωρίζοντες τὸ εἶδος, τὸ εὐρίσκομεν ὅτι προηγείται τῆς ὕλης τοῦ αἰσθήματος, ἐπειδὴ πᾶν αἶσθημα πρέπει νὰ γίνῃ σύμφωνον μὲ αὐτὸ.

ΙΘ'. Ἐξεύρομεν ἐκ συνειδήσεως, ὅτι τὰ μὲν διὰ τῆς ἐξωτερικῆς αἰσθήσεως προσλαμβανόμενα, ἐννοοῦμεν πάντοτε ἐν τόπῳ· τὰ δὲ διὰ τῆς ἐσωτερικῆς, ἐν χρόνῳ· ἡγούνην ἰδεαζόμεθα τὰ μὲν τῆς ἐξωτερικῆς αἰσθήσεως ὡς πολυμερῆ τινά, τῶν ὁποίων τὰ μέρη κεῖνται πλησίον ἀλλήλων· τὰ δὲ τῆς ἐσωτερικῆς ὡς πολυμερῆ, τῶν ὁποίων τὰ μέρη φαίνονται τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο· ἀλλ' ἐὰν καὶ τὰ τῆς ἐξωτερικῆς αἰσθήσεως ἀντικείμενα παρατηρήσωμεν ἢ ὡς φυλάττοντα τὴν αὐτὴν κατάστασιν, ἢ ὡς μεταβάλλοντα ταύτην· τότε τὰ ἰδεαζόμεθα καὶ ὡς ἐν τόπῳ καὶ ὡς ἐν χρόνῳ εὐρισκόμενα.

Κ'. Ἐννοοῦμεν δὲ καὶ αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ, τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον· ἐκεῖνον μὲν ὡς ἔντι συνεχές, ἀπέραντον, πολυμερές, πλησίον ἀλλήλων ἔχον τὰ ὁμοειδῆ μέρη του· τοῦτον δὲ, ὡς ἔντι συνεχές, ἀπέραντον, πολυμερές, τοῦ ὁποίου τὰ ὁμοειδῆ μέρη ἀκολουθοῦσι τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο. Διὰ τοῦτο τὰ μὲν συνεχῆ μέρη τοῦ τόπου, σχετικῶς θεωρούμενα, εὐρίσκονται, ὅτι προεκτείνονται πανταχόσε, ἡγούνην ἄνω, κάτω, ἔμπροσθεν, ὀπίσθεν, δεξιὰ, ἀριστερὰ κτλ., τὰ δὲ τοῦ χρόνου εὐρίσκονται μόνον εἰς ἀκολουθίαν· οἷον χθὲς, σήμερον, αὔριον, ἀρχήτερα, ὕστερα κτλ.

ΚΑ'. Τόπος καὶ χρόνος δὲν εἶναι οὔτε αὐθύπαρκτα πράγματα ἐκτὸς ἡμῶν κείμενα, οὔτε κατηγορίαι αὐθύπαρκτων πραγμάτων· ἀλλ' οὔτε ψιλαιὶ σχέσεών ἐννοιαί, οὔτε κενὰ φα-

σματα· ἀλλ' εἶναι τι ἀρχικόν εἰς αὐτήν τὴν ψυχὴν ἐνιδρυμένον ἀναγκαιῶς εἰς ἀντίληψιν τῶν αἰσθητῶν ἀντικειμένων.

ΚΒ'. Διότι α'. εἰάν ἦσαν τόπος καὶ χρόνος αὐθύπαρκτα πράγματα ἐκτὸς ἡμῶν κείμενα, ἔπρεπε νὰ μᾶς ἀναγγέλλουσι τὴν ὑπαρξίν των δι' ἐνεργείας τινος ἢ πάθους, καθὼς καὶ τὰ ἄλλα πράγματα, τὰ ὅποια λέγονται ὅτι ὑπάρχουσι καθὸ φαίνεται εἰς αὐτὰ ἐνεργεία τις ἢ πάθος· ἀλλὰ κανεὶς οὐκ ἔμπορεῖ ν' ἀποδείξῃ ὅτι τόπος καὶ χρόνος ἐπιδέχονται τι ἐκ τούτων· μόνον δὲ τὰ ἐν αὐτοῖς πράγματα εἶναι τούτων ἐπιδεκτικά· ἄρα τόπος καὶ χρόνος εἶναι οὐσιωδῶς διάφορα παρὰ τὰ ἐν αὐτοῖς πράγματα.

ΚΓ'. β'. Ἐάν ἦσαν κατηγορίαι πραγμάτων, ἔπρεπεν, ὅταν κατ' ἐπίνοιαν ἀφαιρούμεν τὰ πράγματα ἀπὸ τοῦ εἶναι, νὰ συναφανίζωνται καὶ τόπος καὶ χρόνος· ἀλλ' ἔμπορεῖς ὅλα τὰ πράγματα μ' ὅλας τῶν τὰς κατηγορίας ν' ἀφανίσῃ κατ' ἀφαιρέσιν, χωρὶς νὰ πάθουν τίποτε αἱ ἔννοιαι τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου, αἵτινες μένουσιν ὑπόλοιποι· οὐκ εἶναι ἄρα κατηγορίαι πραγμάτων ὁ τόπος καὶ χρόνος, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης εἶναι τι οὐσιωδῶς τούτων διάφορον.

ΚΔ'. γ'. Ἐάν ἦσαν τόπος καὶ χρόνος ψιλᾶι σχέσεων ἔννοιαι, ἔπρεπε νὰ μὴ νοῶνται χωρὶς τῶν πραγμάτων, πρὸς τὰ ὅποια ἔχουσι τὴν σχέσιν (Λογικ. Π')· ἀλλὰ καὶ τῶν πραγμάτων ἀφαιρουμένων, αἱ τόπου καὶ χρόνου ἔννοιαι μένουσιν (ἀνωτ.)· ἄρα κτλ.

Σημείωσις. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτων, ἐρωτῶ. Ποῖαι εἶναι αἱ τόπου καὶ χρόνου πρὸς τὰ πράγματα σχέσεις; τοπικαὶ καὶ χρονικαί! ἔμπορεῖ τις νὰ εἴπῃ, οἷον πλησίαις, ἀπρόστασις κτλ. νεώτερον, παλαιότερον κτλ. ἀλλ' αἱ σχέσεις αὗται πάλιν προαπαιτοῦσι τόπον καὶ χρόνον διὰ νὰ νοηθῶσι· διότι ἀναγκαιῶς χρειάζομεθα τόπον καὶ χρόνον διὰ νὰ βαλῶμεν τὰ πράγματα ἐντόπῳ καὶ χρόνῳ, καὶ ἔπειτα νὰ νοήσωμεν τὰς τούτων πρὸς

ΤΗΣ ΑΙΣΘΗΣΕΩΣ.

ἄλληλα τοπικὰς καὶ χρονικὰς σχέσεις· τοῦ Σωκράτους, φερόειπεν, ἢ τοπικὴ καὶ χρονικὴ σχέσις, ὅτι ἦτο Ἀθηναῖος καὶ ἔζη περὶ τῆν ἡΔ. Οὐλυμ. προαπατεῖ τὸν τόπον διὰ νὰ βαλθῆ εἰς αὐτὸν ἢ πέλις τῶν Ἀθηνῶν, καὶ εἰς αὐτὰς ὁ Σωκράτης, καὶ τὸν χρόνον διὰ νὰ βαλθοῦν εἰς αὐτὸν αἱ Ὀλυμπιάδες, καὶ εἰς μίαν τῶν Ὀλυμπιάδων ἢ ζωὴ τοῦ Σωκράτους, καὶ οὕτω νὰ γείνη καταληπτὴ ἢ τοῦτου πρὸς τὰς Ἀθήνας τοπικὴ, καὶ ἢ πρὸς τὴν ἡΔ. Ὀλυμ. χρονικὴ σχέσις. Δὲν εἶναι ἄρα σχετικαὶ ἔννοιαι ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος.

ΚΕ. δ. Ἐάν δὲ ἦσαν κενὰ φάσματα, ἢ ἐπίπλαστοι ἔννοιαι τῆς φαντασίας, ἔπρεπε νὰ μὴ βασιλεύωσιν εἰς τὰς ψυχὰς ὅλων τῶν ἀνθρώπων μὲ τοσαύτην καὶ τοιαύτην καθολικότητα καὶ ἀναγκαιότητα, ὥστε κἀνεὶς δὲν δύναται ν' ἀφανίσῃ τὰς ἐννοίας ταύτας ἀπὸ τὴν συνείδησίν του· ἀλλὰ μάλιστα πᾶς ἄνθρωπος ἀναγκάζεται, ὅ,τι ἂν ἐννοῆ, νὰ τὸ περικλείῃ εἰς μέρος τι τοῦ τόπου, ἢ τοῦ χρόνου, ἢ καὶ τῶν δύο.

ΚΖ. Εἶναι λοιπὸν χρόνος καὶ τόπος ἐνυπάρχοντι εἰς τὴν ψυχὴν ἀναγκαῖον εἰς παράστασιν τῶν ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ ἐννοιῶν· διότι, ἐπειδὴ εἰς τὴν ψυχὴν τίποτ' ἄλλο δὲν ἐνυπάρχει δὲ ἀντίληψιν τῶν αἰσθητῶν, εἰ μὴ μόνον τὸ εἶδος (ΙΓ.)· διὰ τοῦτο εἰς τὰς ἐννοίας εἴτε τῆς ἐσωτερικῆς εἴτε τῆς ἐξωτερικῆς αἰσθήσεως, πρέπει νὰ παρασταθῆ καὶ τὸ εἶδος αὐτὸ εἰς τρόπον, ὥστε οὔτ' ἐξωτερικὸν οὔτ' ἐσωτερικὸν νὰ γίνεσθαι ἐπαισθητὸν χωρὶς νὰ περικλείσθαι εἰς τόπον ἢ χρόνον, ἢ ἐνταύτῳ καὶ τῶν δύο. Νόμος λοιπὸν ἀρχικὸς τῆς αἰσθήσεως εἶναι πᾶν προσφερόμενον εἰς τὴν ψυχὴν ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς ἢ ἐσωτερικῆς αἰσθήσεως νὰ τὸ ἐννοῆ ὡς πολλαπλοῦν τι τοῦ ὁποίου τὰ μέρη ἢ κεῖνται πλησίον ἀλλήλων, ἢ τὸ ἐν ἀκολουθεῖ μετὰ τὸ ἄλλο. Διὰ δὲ τοῦ νόμου τούτου ἰδεάζεται ἡ ψυχὴ τὸ ἐν καὶ πολυμερὲς κατὰ φοράς παντοίας, καὶ τὸ ἐν καὶ πολυμερὲς κατὰ μίαν φοράν καὶ ἀκολουθίαν, ἐκ τῶν ὁποίων

τὸ μὲν ὀνομάζεται Τόπος, τὸ δὲ Χρόνος, καὶ εἰς αὐτὰ περικλείει ὅλα τὰ μερικὰ καὶ ἀποχωρισμένα καὶ περιωρισμένα, ὅσων τὰ μέρη ἢ εἶναι πλησίον ἀλλήλων, ἢ ἀκολουθοῦν τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο. Χρόνος λοιπὸν καὶ τόπος εἶναι ἔννοιαι, διὰ τῶν ὁποίων ἡ ψυχὴ, (ἢ γουν τὸ γινώσκον ὑποκείμενον) διατυπώνει τὰ διὰ τὰς αἰσθήσεις ἀναγκαῖον εἶδος, καὶ τὸ ἀποδίδει εἰς τὰ γινωσκόμενα ἀντικείμενα· ἢ γουν, ὅτι εἶναι ἀναγκαῖον εἰς ἑμέ διὰ τὰ δύνηθω τὰ αἰσθανθῶτε τῶν ἐκτὸς ἢ τῶν ἐντὸς μου, τὸ ἀποδίδω εἰς αὐτὰ τὰ αἰσθητὰ πράγματα ὡς ἀναγκαίως ἀπαιτούμενον εἰς τὸ νὰ εἶναι δυνατὴ ἢ ἀπ' ἐμοῦ ἀνεξάρτητος ἄλλως ὑπαρξίς του. Διὰ τοῦτο λέγομεν. Τὰ πράγματα εἶναι ἐν τόπῳ, ἐπειδὴ τὰ ἐποπτεύομεν ἐν τόπῳ, ἢ γουν ὡς ἔχοντα μέρη πλησίον ἀλλήλων κείμενα· καὶ, Τὰ πράγματα εἶναι ἐν χρόνῳ, ἐπειδὴ τὰ ἐποπτεύομεν ἐν χρόνῳ, ἢ γουν ὡς ἀκολουθοῦντὰ τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο.

Σημείωσις. Διὰ τί δὲ τὰ μὲν τῆς ἐσωτερικῆς αἰσθήσεως ἀντικείμενα περικλείομεν μόνον εἰς τὸν χρόνον, τὰ δὲ τῆς ἐξωτερικῆς καὶ εἰς τὸν τόπον καὶ εἰς τὸν χρόνον; ὁ τοῦτου λόγος εἶναι ἀναντιρρήτως, ὅτι τὰ μὲν συμβαίνοντα εἰς τῆς αὐτοῖς δὲν ἔχομεν χρεῖαν νὰ τὰ δεσώμεν εἰς τόπον ἄλλον, διότι ὁ τόπος τῶν εἰμεθα ἡμεῖς αὐτοί· τὰ περικλείομεν δὲ ἐν χρόνῳ, ἐπειδὴ συναισθανόμεθα τὰς μεταβολὰς τῆς καταστάσεώς μας συμβαινούσας μίαν μετὰ τὴν ἄλλην· τὰ δὲ ἐξωτερικὰ περικλείομεν ἐν τόπῳ ὡς παριστανόμενα μὲ μέρη πλησίον ἀλλήλων κείμενα· περικλείομεν δὲ καὶ ἐν χρόνῳ παραβάλλοντες τα μὲ τὰς μεταβολὰς τῆς καταστάσεώς μας, αἵτινες γίνονται μία μετὰ τὴν ἄλλην.

ΚΖ'. Ἐπειδὴ αἱ ἔννοιαι τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου ἐκφράζουσι τὸ ἀρχικὸν τῆς ψυχῆς εἶδος τῶν ἐποπτειῶν· διὰ τοῦτο· α'. εἶναι ἔννοιαι καθαρᾶι, ἢ γουν ἔννοιαι ἐκ τῶν προτέρων· β'. αἰσθητικαὶ ἔννοιαι ἢ ἐποπτεῖαι· γ'. ἔννοιαι καθολικαὶ καὶ ἀναγκαῖαι. Καὶ αἱ γνώσεις δὲ, ὅσαι ἐπιστηρίζονται εἰς τὰς καθαρὰς τοῦ τόπου καὶ χρόνου ἐννοίας, καθὼς αἱ Μαθηματικαὶ (Κρ. ΠΓ'), εἰ-

ναι ἀποδεικτικῶς ἐκ τῶν προτέρων βέβαιαι, καὶ ἐφαρμόζονταί ἀσφαλῶς εἰς πᾶν ἐμπειρικὸν ἀντικείμενον.

Σημείωσις. Αἱ ἔννοιαι τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου ὀνομάζονται καθαρᾶι καὶ ἐκ τῶν προτέρων, ἔχι ὡς ἔμφυτοι, ἀλλ' ὡς στρεφόμεναι περὶ τι ἀρχικῶς ἢ ἐκ τῶν προτέρων προσθεωρισμένον. Μ' ὅλον ὅτι τέτε πρῶτον λαμβάνομεν τὰς ἐννοίας τούτων, ὅταν δοθέντα ἀντικείμενα ὑποπέσωσιν εἰς τὰς αἰσθήσεις μας· ὥστε, ὃ μὴ αἰσθανθεῖςτι ἐν τόπῳ καὶ ἐν χρόνῳ, τόπου καὶ χρόνου δὲν δύναται νὰ ἔχη ἔννοιαν· μ' ὅλον τοῦτο ποτὲ δὲν δύναται νὰ ὀνομασθῶσιν αὐταὶ ἐμπειρικαὶ ἔννοιαι· διότι πᾶσα ἐμπειρικὴ ἔννοια προσκατεῖ πράγματα ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ, ἢ γούν προσκατεῖ τόπον καὶ χρόνον· οὐδὲ ὑπάρχουσιν ἐμπειρικαὶ ἔννοιαι (ζῶον, γῆ εἰπεῖν, οἶκος, ἀπτερισμὸς, ἄνθος, γέννησις, αὔξησης, ἀρρώστια, θάνατος κτλ), πρὸ τῶν ἐποίων δὲν ἀπαντῶνται ἀναγκαίως αἱ τοῦ τόπου καὶ χρόνου ἔννοιαι.

ΚΗ'. Εἶναι δὲ αἰσθητικαὶ ἔννοιαι αἱ τοῦ τόπου καὶ χρόνου, ἐπειδὴ παριστάνονται ἀμέσως εἰς τὴν ψυχὴν. Ἐὰν ἡσάν ιδέα, ἢ θελάν εἰσθαι ἔμμεσοι ἔννοιαι ἐξ ἄλλων ἐννοιῶν γεννώμεναι διὰ παραλήψεως πολλῶν χαρακτήρων (Ἐμπ. Ψυχ. ΡΝΗ'. Κρ. ΝΖ'. Λογ. ΝΒ', ΝΓ'), καὶ πάλιν ἡ μὲν ιδέα περιέχει ὑφ' ἑαυτὴν πολλὰς μερικωτέρας ἐννοίας, κατὰ τῶν ἐποίων κατηγορεῖται ὡς χαρακτήρ ἢ γνώρισμα (Λογ. ΕΖ'. κ. ε. ξ.)· χρόνος δὲ καὶ τόπος παριστάνονται ἀπλᾶ καὶ μονήρη, περιεκτικὰ πάντων τῶν πραγμάτων, τὰ ὅποια οὔτε γνώρισματὰ ἐκείνων, οὔτε μερικώτεροι ἔννοιαι εἶναι. Ἀνήκουσι λοιπὸν ὄχι εἰς τὸν νοῦν ὡς αἱ ιδέαι, ἀλλ' εἰς τὴν αἴσθησιν ὡς θεμελιώδεις καὶ προκαταρκτικαὶ ἐποπτεῖαι, χωρὶς τῶν ἐποίων δὲν δύναται νὰ ὑπάρξη καμμία ἄλλη ἐποπτεία.

Σημείωσις. Διὰ τοῦτο λοιπὸν χρόνος καὶ τόπος δὲν ἐπιδέχονται ὄρισμόν· διότι μόνον αἱ ιδέαι ὀρίζονται· τοιαῦται δὲ ἔννοιαι μονήρεις καὶ αἰσθητικαὶ καὶ ἀπλᾶ διὰ μένης ὑπογραφῆς ἀπεδίδονται (Λογ. ΡΓ').

ΚΘ'. Πᾶν ὅ,τι ἔχει ἀρχικῶς ἢ ψυχὴν, εἶναι καθολικὸν καὶ ἀναγκαῖον, καὶ ἐπομένως ἐκ τῶν προτέρων· διὰ τοῦτο καὶ αἱ ἔννοιαι τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου ἔχουσι

δύναμιν καθολικὴν καὶ ἀπαραίτητον· διὰ τοῦτο εἶναι τῶν ἀδυνάτων νὰ προσλάβωμεν αἰσθητόν τι χωρὶς νὰ τὸ θέσωμεν εἰς τόπον καὶ χρόνον· καὶ πάντοτε ὁσάκις γίνεται λόγος περὶ τινος φαινομένου, ζητοῦμεν Ποῦ; καὶ Πότε; Καὶ αἱ ἐπιστήμαι λοιπὸν, ὅσαι θεωροῦνται ἐπάνω τούτων τῶν ἐννοιῶν, οἷον αἱ Μαθηματικαί, εἶναι, ὡς εἶπαμεν (ΚΖ'), καθαραὶ καὶ ἐκ τῶν προτέρων· διότι αἱ ἐννοιαὶ τῶν μεγεθῶν (ἀριθμῶν ὁπλοῦσι, καὶ σχημάτων, καὶ κινήσεως) κατασκευάζονται ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ.

Σημειώσεις. Εὐλογώτατα λοιπὸν βεβαιώνει ὁ Κάντιος (Kritik der reinen Vern.), ὅτι ὁ Μαθηματικὸς δὲν δύναται νὰ ἀποδείξῃ τὰς προτάσεις του ἐκ τῶν προτέρων, εἰὰν δὲν θεωρήσῃ καθαρῶς τόπον καὶ χρόνον· διότι, εὖν ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἠναγκάζεται διὰ τοῦ ὀρχικοῦ εἴδους τῆς ἐποπτείας τῆς νὰ ἀναφέρῃ πᾶν μερικὸν μέγεθος εἰς τὴν ἀρχέτυπον ἐκείνην ἐννοιαν, οὐδ' εἰς τὰ σχηματογραφοῦμενα καὶ ἐπομένως ἐκ τῶν ὑπτέρων γνωσκέμενα μέγεθη ἠδύνατο νὰ κάμῃ βεβαίαν καὶ ἀσφαλῆ ἀπόδειξιν· ὅτι, φέρ' εἰπεῖν «τὸ ἀπὸ τῆς ὑπετενωμένης τετραγώνου ἴσου ἐστὶ τοῖς ἀπὸ τῶν περιχουσῶν τὴν ὀρθὴν γωνίαν τετραγώνοις» δὲν ἠδύνατο νὰ τὸ ἀποδείξῃ καθαρῶς καὶ ἀσφαλῶς, εἰὰν δὲν ἀνέφερε τὸ σχῆμα εἰς τὴν ὀρχικὴν ἐννοιαν τοῦ τόπου· ὡσαύτως ὀρθὴ εἶναι τοῦ Καντίου ἡ γνώμη, ὅτι αἱ ἐννοιαὶ τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου εἶναι διαβατικά καὶ ἐκ τοῦ ὑποκειμένου· ἀποδιδόμενα δὲ εἰς τὰ ἀντικείμενα γίνονται ἐμπειρικά, καὶ πρέπει νὰ θεωρῶνται ὡς πραγματικά.

Λ'. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ πραγματικὸν (τὸ εἶναι ἐν γένει), αἰσθητῶς παριστανόμενον, δύναται νὰ φανῆ καὶ ὑπὸ τὸ εἶδος τοῦ τόπου (πραγματικὸν ἐν τόπῳ, ἢ γουον ἔχον μέρη πλησίον ἀλλήλων κείμενα), καὶ ὑπὸ τὸ εἶδος τοῦ χρόνου (πράγμα ἐν χρόνῳ, ἢ γουον ἔχον τὸ εἶναι κατὰ διαδοχὴν), καὶ τὸ ἐν τόπῳ πραγματικὸν φαίνεται ἐνταυτῇ καὶ πραγματικὸν ἐν χρόνῳ· διὰ τοῦτο ἡ πρώτη ἐκείνη κατηγορία (II') τῆς γνωστικῆς ἐν γένει οὐνάμεως διακρεῖται ἐξ ἀνάγκης εἰς τρεῖς μερικωτέρας αἰσθητικὰς κατηγορίας· ἢ γουον ἀναγκαζόμεθα νὰ ἀποδώσωμεν τρεῖς ἄλλας κατηγορίας εἰς τὰ γνωσκέμενα ἀντικείμενα, εἰς

τὰ ὅποια ἀποδίδομεν τὴν κατηγορίαν τοῦ πραγματικοῦ· εἶναι δὲ αὐταὶ Τοπικὴ καὶ χρονικὴ καὶ ἢ ἐκ τόπου καὶ χρόνου σύνθετος, ἀναφερόμεναι πρὸς ἀλλήλας ὡς Θέσις καὶ Ἀντίθεσις καὶ Σύνθεσις. Ἐκ δὲ τούτων προέρχονται αἱ κατηγορίαι τῆς ἐκτάσεως, τῆς τοποθεσίας, τῆς διαρκείας, τῆς κινήσεως κτλ., αἵτινες θέλουν ἐξετασθῆν ἐφεξῆς.

ΛΑ΄. Ὁ τόπος ἔχει (νοεῖται ἔχων) τρεῖς διαστάσεις, μῆκος, πλάτος, ὕψος ἢ βάθος, τὰ ὅποια συνάμα λαμβανόμενα λέγονται τὸ τριχῆ διαστατὸν ἢ τὸ Πάχος τοῦ ἐν τόπῳ εὐρισκόμενου πράγματος· ὁ δὲ χρόνος μόνον μίαν ἔχει διάστασιν, ἣτις ἀναλόγως τῆς τοῦ τόπου πρώτης διαστάσεως ἐμπορεῖ νὰ ὀνομασθῆ μῆκος. Κατὰ δὲ ταύτην τὴν ἀναλογίαν δύναται νὰ νοηθῆ ὁ χρόνος ὡς ἀπέραντος εὐθεῖα γραμμὴ, εἰς τὴν ὅποιαν διακρίνονται τὸ παρελθόν, καὶ τὸ ἐνεστὼς, καὶ μέλλον ὡς μέρη ἀδιορίστου μεγέθους.

Σημείωσις. Εἰς τὸν χρόνον δὲν δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν ἄλλην διάστασιν, ἐπειδὴ τίποτ' ἄλλο δὲν νοοῦμεν εἰς αὐτὸν, εἰμὴ διαδοχὴν ἀκατάπαυστον· αὕτη δὲ εὐκολώτατα εἰκονίζεται μὲ γραμμὴν ἀπέραντον γραφομένην ὑπὸ κινουμένου σημείου· φανταζόμενοι δὲ ὅτι τὸ σημεῖον τοῦτο μέρος μὲν τῆς γραμμῆς ἔγραψε, μέρος δὲ θέλει γράψαι, ἀποκτῶμεν τὰς ἐννοίας τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος, ὡς μέρη τῆς χρονικῆς γραμμῆς, ἀπὸ τὰ ὅποια τὸ μὲν αὐξάνει, τὸ δὲ ἐλαττοῦται ἀδιακόπως, καὶ τὸ μὲν ὀνομάζεται πρότερον, τὸ δὲ, ὕστερον, ἐπικτενόμενα ἀπροσδιορίστως κατὰ φοράς ἀντιθέτους· τὸ δὲ ἐνεστὼς κυρίως δὲν εἶναι μέρος τῆς γραμμῆς ταύτης, ἀλλὰ τὸ τὴν γραμμὴν καταγράφον σημεῖον, θεωρούμενον ὡς ἕριον, ἢ πέρασ μὲν τοῦ παρελθόντος, ἀρχὴ δὲ τοῦ μέλλοντος· ὀνομάζεται δὲ Νῦν, καὶ εἶναι μὲν καθ' ἑαυτὸ ἀκρῆς, στιγμὴ μία· ἐκτείνεται δὲ εἰς τὴν χρῆσιν τῆς γλώσσης ἄλλοτε μὲν πρὸς τὸ παρελθόν, ἢ γουν Νῦν ἢ λθεν· ἄλλοτε δὲ πρὸς τὸ μέλλον· Νῦν ἐλεύσεται ὁ προσδοκώμενος.

ΛΒ΄. Τόπος καὶ χρόνος ὀνομάζονται μὲν ἀπόλυτοι, ὅταν θεωρῶνται αὐτοὶ καθ' ἑαυτούς, ὡς ἐνιαῖα, σύνθετῃ, ἀπέραντα μεγέθη (Κ΄). Σχετικοὶ δὲ, ὅταν κατ' ἀφαι-

ρῆσιν τὰ τέμνωμεν εἰς μέρη, τὰ ὅποια ἔχουσι σχέσιν τινα πρὸς ἄλληλα.

ΛΓ'. Τόπος καὶ χρόνος ὀνομάζονται μὲν πλήρεις, εἴαν ἀπαντῶνται ἐν αὐτοῖς παρατηρητὰ ἀντικείμενα. Κενοὶ δὲ, εἴαν τοὺς ἐννοῶμεν κατ' ἐπίνοιαν χωρὶς τούτων· ἀλλ' εἴαν ὑπάρχωσιν ἀληθῶς τόπος καὶ χρόνος διάκενοι πραγμάτων, εἶναι ζήτημα, τὸ ὅποιον θέλει ἐπιλυθῆν ἐφεξῆς.

ΛΔ'. Ὅτι μὲν εἶναι ἐν τόπῳ, εἶναι Ποῦ· ὅτι δὲ ἐν χρόνῳ, Ποτέ· μέρος τοῦ τόπου, τὸ ὅποιον ἐπέχει τι πρᾶγμα, λέγεται τόπος τοῦ πράγματος· χρόνου δέ τι μέρος, τὸ ὅποιον ἐπέχει τὸ πρᾶγμα, λέγεται διάρκεια τοῦ πράγματος.

ΛΕ'. Γενικῶς ἐκτεταμένου ὀνομάζεται τὸ ἢ Ποῦ ἢ ποτέ εύρισκόμενον· ἢ ἔκτασις λοιπὸν εἶναι ἢ τοπικὴ ἢ χρονικὴ. Ἡυρίως δὲ ἔκτασις μὲν ὀνομάζεται ἢ τοπικὴ· τὴν δὲ κατὰ χρόνον δυνάμεθα ἴσως νὰ ὀνομάσωμεν προαγωγὴν ἢ προμήκυνσιν.

Λς'. Πρᾶγμα, τὸ ὅποιον μεταβάλλει τὸν τόπον του (ΛΔ'), κινεῖται· ἐπειδὴ δὲ ἡ μεταβολὴ αὕτη δὲν γίνεται κατ' ἄλλον τρόπον εἰμὴ κατὰ διαδοχὴν· διὰ τοῦτο ἡ κατηγορία τῆς κινήσεως στρέφεται καὶ εἰς τὸν τόπον καὶ εἰς τὸν χρόνον· πάντα λοιπὸν κινήσεις ἐμπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ὡς προμήκυνομένη ἔκτασις· (άνωτ.).

Σημειώσεις. Ὡς μεταβολὴ τόπου ἐμπορεῖ νὰ ἐξηγηθῆ ἡ κίνησις, καὶ ὅταν τὸ ἔλον κινητὸν δὲν μεταβάλλῃ τοῦ τόπου του (καθὼς ἡ περὶ τὸν ἄξονα στρεφομένη σφαῖρα)· διότι τότε μεταβάλλουσι τόπον τὰ μέρη τοῦ κινουμένου.

Λζ'. Πράγματα ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ εἶναι ἢ ἀφεστῶτα ἀπ' ἀλλήλων, ἢ περιορισμένα ὑπ' ἀλλήλων, ἢ γουιν συνεχῆ· ἢ δὲ ἀπόστασις τῶν ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ πραγμάτων καταμε-

τρεῖται ἢ ὑπὸ τοῦ μεταξὺ τόπου (τοπικοῦ διαστήματος), ἢ ὑπὸ τοῦ μεταξὺ χρόνου (χρονικοῦ διαστήματος)· καὶ ἢ μὲν μεγάλη ἀπόστασις ὀνομάζεται πόρρω ἢ μακράν· ἢ δὲ μικρά, πλησίον ἢ σιμά.

Σημειώσεις. Διάστημα χρονικὸν μεταξὺ δύο μεγάλων χρονικῶν πραγμάτων κεκλιμένον ὀνομάζεται Περίοδος· τὰ δὲ μεγάλα ἐν χρόνῳ πράγματα ὀνομάζονται Ἐποχαί, αἵ τινες ἐμπίπτουσι εἰς τὴν χρονικὴν γραμμὴν ἀναδεικνύουσιν ἐπίσημον ἐκεῖνο τὸ μέρος· οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, ἡ γεννησις τοῦ Σωτῆρος εἶναι ἐποχή· ἢ πρώτη οἰκουμένης σύνοδος εἶναι ἐποχή· τὸ δὲ μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἐποχῶν χρονικὸν διάστημα εἶναι Περίοδος.

ΛΗ. Κατὰ τόπον μὲν παραβαλλόμενα τὰ πράγματα λέγονται ὅτι ἔχουν θέσειν τινὰ· κατὰ δὲ χρόνον εἶναι ἢ ἅμα εἰάν ὑπάρχωσι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, ἢ κατὰ διαδοχὴν εἰάν ὑπάρχωσιν εἰς διαφόρους χρόνους· καὶ τὸ μὲν κατὰ τὸν προηγούμενον χρόνον λέγεται πρότερον, τὸ δὲ κατὰ τὸν ἀκολουθοῦντα, ὕστερον.

ΛΘ'. Ἐχομεν λοιπὸν παραγομένους ἀπὸ τῶν τριῶν κατηγοριῶν (Λ'.) κατηγορίας δευτερευούσας ἢ αἰσθητικὰς ἄλλας τὰς ἐφεξῆς. Ποῦ, ποτὲ, κείσθαι, ἅμα, πρότερον, ὕστερον, κίνησιν. Αἱ τρεῖς πρώται συμπίπτουσι μετὰς τρεῖς Ἀριστοτελικὰς (Λογ. ΠΓ', ΠΔ', ΠΕ'). αἱ δὲ τέσσαρες ἄλλαι, μετ' ὅσα περὶ αὐτῶν εἶπεν ὁ αὐτὸς Ἀριστοτέλης (Κατηγ. Περὶ προτέρου, περὶ τοῦ ἅμα, περὶ κινήσεως). Περὶ ὅλων δὲ τούτων τῶν αἰσθητικῶν κατηγοριῶν κρατεῖ τὸ αὐτὸ, τὸ ὁποῖον κρατεῖ καὶ περὶ τῶν ἐννοιῶν τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου, ἡγοῦν ἀποδίδονται μόνον εἰς αἰσθητὰ ἀντικείμενα, ἢ φαινόμενα. Δὲν ἐπιδέχονται δὲ καμμίαν σύγχυσιν αἱ ἐννοιαὶ αὗται, ὡς ὑπέλαβεν ὁ Οὐόλφιος (Ψυχ. Οὐολ. §. 54), ἀλλ' εἶναι ἐναργέσταται καὶ καθαρώταται, ὡς ἀπλαῖ καὶ αὐτόπιστοι (Λογικ. ΛΘ', Σημ.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

Περὶ τῶν νόμων τῆς ἀνωτέρας γνωστικῆς δυνά-
μεως, ἣ γον τοῦ Νοός.

Μ΄.

Ἰὸν δαμεν εἰς τὴν Λογικὴν Τὶ εἶναι τὸ διανοεῖσθαι (Λογ. Θ΄.),
τὸ ἐξευρῆσαι ὅπως ἀναλυτικῶς καὶ κατ' εἶδος (Λογ. Υ΄.).
Ἀλλ' ἡ Μεταφυσικὴ πρέπει νὰ τὸ ἐξετάσῃ συνθετικῶς, ἣ γον
ὡς διανοεῖσθαι περὶ πραγματικῶν ἀντικειμένων (Γ΄.). Ἐξε-
τάζει λοιπὸν τὸν Νοῦν ὡς γνωστικὴν δυνάμιν ἀνωτέραν τῆς
ἐποπτικῆς ἢ ἀντιληπτικῆς, ἣ γον τῆς αἰσθήσεως, καὶ τὰς
ιδέας ἀνερευνᾷ ὡς ἐμμέσους ἐννοίας γεννωμένας ἀπὸ τῶν ἀ-
μέσων ἐποπτειῶν καὶ ἀντιλήψεων, καὶ ἐφαρμοζομένας ἤδη
εἰς αὐτὰ τὰ ἀντικείμενα πράγματα.

ΜΑ΄. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Μεταφυσικὴ ἐξετάζει μόνον τὸ ἀρ-
χικὸν εἶδος τῶν γνώσεων (Ε΄.)· διὰ τοῦτο ἐξετάζουσα τὸν
νοῦν θέλει ἐρευνήτειν μόνον Πῶς νοοῦνται πραγματικὰ ἀντι-
κείμενα, ἣ γον Τὶ πράττει ἡ ψυχὴ ἐννοοῦσα πράγματα δι' ιδεῶν
συμφώνως μὲ τούτους ἀρχετύπους αὐτῆς νόμους. Τὸ εἶδος τοῦτο
τῆς συνθετικῆς νοήσεως ὀνομάζεται καὶ εἶδος τοῦ
Νοός, καὶ εἶδος τῶν ιδεῶν· ἡ δὲ εἰς τὸν νοῦν διδομένη
ἔστι εἶναι αὐτὰ τὰ αἰσθήματα, τῶν ὁποίων τὸ εἶδος ἐξητάσα-
μεν ἤδη εἰς τὸ πρὸ τούτου κεφάλαιον.

ΜΒ΄. Εἰς τὴν ψυχὴν προσφέρονται ὑπὸ τῶν αἰσθήσεων
πολλὰ ἐν χρόνῳ καὶ τόπῳ κείμενα πράγματα, παντοδαπὰ κατ'
ἐκτασιν καὶ τοπικὴν καὶ χρονικὴν. Πρέπει λοιπὸν ὁ νοῦς.

α'. Να διαπεράσῃ τὸ παντοῦαπὸν τῶν πραγμάτων τούτων, καὶ νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπ' αὐτῶν χαρακτηῆρας τινὰς, καὶ νὰ τοὺς διακρίνῃ ἀπ' ἀλλήλων.

β'. Να προσέξῃ εἰς τοὺς συνεχομένους καὶ συνδεομένους χαρακτηῆρας, διὰ νὰ τοὺς ἐνώσῃ καὶ νὰ κάμῃ ἐξ αὐτῶν μονάδα τινα ὑψηλοτέρας ἐννοίας, τὴν ὁποίαν νὰ καταλαμβάνῃ κατὰ συνείδησιν· ἡ μονὰς αὕτη εἶναι ἡ ἰδέα (Λογ. ΝΓ').

γ'. Τὰς οὕτω γεννωμένους ἰδέας νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς τὰ αἰσθητὰ ἀντικείμενα, διὰ νὰ τὰ προσδιορίσῃ μὲ τοῦτον τὸν τρόπον, καὶ νὰ τὰ περιλάβῃ εἰς ὄριά τινα, ὥστε νὰ τὰ διακρίνῃ ἀπ' ἀλλήλων ὡς προσδιορισμένα ἀντικείμενα. Ἐκ δὲ τῶν τριῶν τούτων πράξεων ἀποτελεῖται τὸ συνθετικῶς διανοεῖσθαι, ἢ γοῦν τὸ διὰ τοῦ νοῦς γενώσκειν (Θ').

ΜΓ'. Ἐὰν μὲν ἀντικείμενον νοῆται διὰ τῆς ἰδέας του, ἢ γοῦν προσδιορίζεται ἡ τοῦ ἀντικειμένου πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ σχέσις· ἡ νόησις ὀνομάζεται *Συνθετικὴ κρίσις*· ἐὰν δὲ ἐξετάζεται ἡ παρούσης ἰδέας πρὸς ἓνα τινα χαρακτηῆρα τῆς σχέσις· ἡ νόησις λέγεται *Ἀναλυτικὴ κρίσις*· καὶ εἰς μὲν ἐκείνην ὑπόκειται βᾶσις ἡ εἰς τὸ ἀντικείμενον στρεφόμενη νόησις· εἰς δὲ ταύτην, ἡ εἰς μόνον τὸ ὑποκείμενον.

Σημείωσις. Αὕτη εἶναι ἡ συνθετικῆς πρὸς ἀναλυτικὴν κρίσιν ἀληθινή διαφορά. Ἐὰν, φέρ' εἰπεῖν, βλέποντες ἀντικείμενον τι κρίνωμεν· Τοῦτο τὸ πρᾶγμα εἶναι ζῶον, ἡ κρίσις μας εἶναι συνθετικὴ, ἐπειδὴ συνάπτει τὴν ἰδέαν τοῦ ζῶου εἰς τὸ πρᾶγμα· εἰ δὲ κρίνομεν περαιτέρω· Τὸ ζῶον εἶναι ὀργανικόν, ἡ κρίσις μας εἶναι ἀναλυτικὴ, ἐπειδὴ προῖποθετεῖ, ὅτι εὐρήκαμεν τὸν χαρακτηῆρα ὀργανικόν· εἰς παρατηρηθέντα ζῶα· καὶ λαβόντες ἀπ' αὐτῶν τὸν ἔθεταμεν εἰς τὴν τοῦ ζῶου ἰδέαν, εἰς τὴν ὁποίαν δυνάμεθα πάλιν νὰ τὸν εἴρωμεν, χωρὶς νὰ τὴν ἐφαρμόσωμεν ταῖρα εἰς ἀντικείμενον· ὡταύτως, ἐὰν λέγωμεν, αὕτη ἡ γραμμὴ (ἢ ἐπὶ τῆς τραπέζης βλεπομένη) εἶναι κύκλος, κρίνομεν συνθετικῶς· ἀναλυτικῶς δὲ, ἐὰν εἰπώμεν· Ὁ κύκλος εἶναι καμπύλη· τὴν κρίσιν ταύτην δὲν ἐκάμαμεν βέβαια, ἐὰν δὲν ἐπρό-

λαμβάνωμεν τὴν ἀπὸ τῶν κυκλικῶν ἀντικείμενα καμπυλότητα εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ κύκλου. Καὶ εἰς μὲν τὴν συνθετικὴν κρίσιν ὑποκείμενος ὄρος εἶναι αὐτὸ τὸ ἀντικείμενον, κατηγορούμενος δὲ, ἡ ἰδέα· εἰς δὲ τὴν ἀναλυτικὴν, ὑπόκειται μὲν ἰδέα, κατηγορεῖται δὲ χαρακτὴρ τῆς ἰδέας. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἔμπορει ἡ ἰδέα νὰ μὴ εἶναι προσδιορισμένη μὲ ὅλους τοὺς δυνατοὺς χαρακτῆρας τῆς, τοὺς προσλαμβάνει δὲ κατ' ὀλίγον· εἰς παντός χαρακτῆρας τῆς πρόσληψιν, ἐμφιλοχωρεῖ ἐξ ἀνάγκης κρίσις συνθετικὴ· εἰς ταύτην εἶναι μὲν ὁ ὑποκείμενος ὄρος ἰδέα, εἶναι ὅτε καὶ ὁ κατηγορούμενος χαρακτῆρ, ἀλλὰ χαρακτῆρ ὅχι προληφθεὶς, ἀλλὰ τώρα προσλαμβάνομενος εἶναι, φέρ' εἰπεῖν, εἰς τὸ ζῶον ὡς ὀργανικὸν προσλήψω τώρα τὸν χαρακτῆρα τῆς προαιρετικῆς κινήσεως, διότι τώρα ἐξ ὑπόθεσεως τὴν ἐπαρτήρητα κατὰ πρῶτον, καὶ εἶπω, τὸ ζῶον ὀργανικὸν ἔχει προαιρετικὴν κίνησιν· ἡ κρίσις αὕτη δὲ ἐμὲ εἶναι συνθετικὴ, ἐπειδὴ συνάπτω εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ ζῶου χαρακτῆρα, τὸ ὅποιον εἴρισκω εἰς τὸ ἀντικείμενον τῆς ἰδέας· ἀλλὰ δὲ ἄλλον ἄνθρωπον, ὅς τις ἔκαμεν ἀρχήτερα τὴν σύνθεσιν ταύτην, ἡ κρίσις εἶναι ἀναλυτικὴ.

ΜΙΔ'. Ἐπειδὴ δὲ πᾶσα νόσις εἶναι κρίσις (ἢ συνθετικὴ ἢ ἀναλυτικὴ), καθότι δὲ αὐτῆς κατηγορεῖται ἡ ἰδέα κατὰ τοῦ ἀντικείμενου, ἢ χαρακτῆρ κατὰ τῆς ἰδέας· διὰ τοῦτο τὰ ἔργα τοῦ νοῦς, ὅταν νοῆ, εἶναι ἀκριβῶς τὰ αὐτὰ μὲ τὰ ἔργα τοῦ νοῦς, ὅταν κρίνη. Ἐὰν ἀρχικὰ λοιπὸν εἶδη τοῦ νοῦς ἢ τῶν ἰδεῶν (ΜΙΑ') ταυτίζονται ἀκριβέστατα μὲ τὰ ἀρχικὰ τῶν κρίσεων εἶδη. Διὰ νὰ εὐρωμεν λοιπὸν ἐκεῖνα, πρέπει νὰ ὀδηγηθῶμεν ὑπὸ τούτων διὰ τῆς Λογικῆς.

Σημείωσις. Ἡ Λογικὴ θεωρεῖ Πῶς δεδομένα ἰδέαι ἔμποροῦν εἶναι γένεσι νὰ χρησιμοποιῶνται εἰς τὰς κρίσεις· τὴν δὲ γέννησιν τῶν ἰδεῶν, ὡς ἀποτελούμενην ἀπὸ τὴν συνθετικὴν νόσιν, παραίτεται εἰς τὰς ἐρεῦδας τῆς Μεταφυσικῆς, ἥτις θεωρεῖ Πῶς ἐκ τῶν ἀντικειμένων πραγμάτων σχηματίζονται αἱ ἰδέαι· ἀλλ' ἡ Λογικὴ ἐπιχειρεῖ πρὸ τῆς Μεταφυσικῆς εἰς τὰς ἰδέας, ἐπειδὴ δὲ αὐτῶν εἴρισκει τὰ ἀρχικὰ τῶν κρίσεων εἶδη.

ΜΕ'. Ἐὰν τὰ ἀρχικὰ εἶδη τῆς νοήσεως φαντασθῶμεν κατ' ἀφάσεις, ἡγουν χωρισμένα ἀπὸ τὴν ὕλην, μὲ τὴν ὅποιαν εἶναι συνδεδεμένα, καὶ, νὰ εἶπω οὕτω, συγχωνευμένα, ὅσον

Θέλομεν νοήσειν τίποτε πλέον, εἰμὴ ἀντικείμενα ἐν γένει, ἢ γούν καθολικὰς ἐννοίας πραγμάτων, τὰ ὅποια ἐγνωρίσαμεν καθ' ὅποιονδήποτε τρόπον· καὶ ἐπομένως ιδέας, διὰ τῶν ὁποίων δὲν ἐννοοῦμεν αὐτὰ τὰ ἐγνωσμένα πράγματα, ἀλλὰ χαρακτηῖρας τινὰς αὐτῶν ἢ κατηγορίας. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν δύναμεθα νὰ νοήσωμεν καθ' ἄλλον τρόπον τὰ τῆς γνώσεως ἀντικείμενα, εἰμὴ καθὼς ἀπαιτεῖ ἡ ἀρχικὴ ἡμῶν διασκευὴ καὶ διαθέσις, καὶ τὰ ἀρχικὰ εἶδη τῆς νοήσεως εἶναι συμπεριεληφμένα εἰς τὸ ἀρχέτυπον Ἐγὼ (Κρ. ΝΑ'). ἐντεῦθεν συνάγεται, ὅτι α'. ὅλοι οἱ χαρακτηῖρες δι' αὐτὸ τοῦτο εἶναι προσδιορισμένοι ἐκ τῶν προτέρων, ὅσοι δύνανται νὰ κατηγορηθῶσι κατὰ τινος ἐν γένει ἀντικειμένου, τὸ ὅποιον παριπτάνεται ὡς νοητόν· β'. αἱ ιδέαι ἐκεῖναι εἶναι αὐτοὶ οἱ ἐκ τῶν προτέρων προσδιορισμένοι χαρακτηῖρες· γ'. αἱ ιδέαι εἶναι καθαρὰι, καὶ καθολικαὶ καὶ ἀναγκαστικαὶ ἐννοιαί. Διὰ τοῦτο δύναται νὰ ὀνομασθῶσιν αἱ ιδέαι αὗται τοῦ νοός κατηγορίαι, ἢ ἀρχικαὶ κατηγορίαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ. Δ'.

Περὶ τῶν πρώτων ἢ ἀρχικῶν τοῦ Νοός
Κατηγοριῶν.

ΜΣ.

Ἐπειδὴ ἡ διὰ τῶν ιδεῶν γνώσις τοῦ ἀντικειμένου εἶναι κρίσις (ΜΓ'). Πᾶσα δὲ κρίσις ἐρμηνεύεται διὰ προτάσεως (Λογ. ΡΚΘ'). διὰ τοῦτο ἐκ τῶν περὶ προτάσεως εἰς τὴν Λογικὴν